

Psikolojiye Giriş

Nasıl İletişim Kurarız? Ağızdaki ve
Ellerdeki Dil
Ders 6

Dil

Dil

<https://classesv2.yale.edu/portal/>

- “Duyurular” bölümüne tıklayın:
- Ders programında küçük değişiklikler
- Not alma fırsatı
- Pinker okuması sayfa 97
- Yalnızca 9 okuma raporu gerekiyor

Kız evin büyük olduğunu düşünüyor.

Dil

Dil

- Dil ile ilgili temel olgular
- Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?
- Dil nasıl gelişir?
- İnsan dışındaki canlılarda dil ve iletişim

Dil ile ilgili temel olgular

“Küçük çocukların; yazmaya ya da pişirmeye eğilimi olmadığı halde, anlamsız sesler çıkarma eğiliminde olması durumundan gördüğümüz üzere, insanoğlunun konuşmaya içgüdüsel bir eğilimi vardır.”

Dil ile ilgili temel olgular

- Bütün insan topluluklarının dili vardır

Kültürel icat?

Hayır – tek nesil zarfında dilin gelişimi pidgin -> kreyol (kreyoleştirme)

- Her normal insanın dili vardır

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

- Yaratıcılık

Daha önce hiç işitilmemiş cümleler kurabilir ve daha önce hiç işitilmemiş cümleleri anlayabiliriz.

İngilizcede yirmiden az sözcükle dilbilgisi kurallarına uygun kaç cümle üretilebiliriz?

Yaklaşık olarak:

1,000,000,000,000,000,000,000,000,000,000

Peki bunu nasıl yapıyoruz?

Soyut ve bilinçli olarak farkında olmadığımız kurallar

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

Domuz, yemeğe istekli

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

Domuz yemeği istedik

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

Domuz yemeği istedik

Bill, John'un onu sevdiğini biliyor

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

Domuz yemeği istedik

Bill, John'un onu sevdiğini biliyor

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

Domuz yemeği istedik

Bill, John'un onu sevdiğini biliyor

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

Domuz yemeği istedik

Bill, John'un onu sevdiğini biliyor

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

söz dizimi (syntax)

yapı bilgisi (morphology)

ses bilgisi (phonology)

Bütün dillerin paylaştığı evrenseller nedir?

Ses bilgisi (phonology)

- Temel sesler (ve işaretler)
- Dilde kullanılabilecek seslere ilişkin sınırlı liste
- Sözcükler arasında gerçek duraklama yok: Çocukların duraklamaları öğrenmeleri gerekir

Ses bilgisi devam: Çocukların sözcükler arası duraklama hataları

“Yine yoksun diye düşmanım Herküle”

“Mustafa yağmur var İstanbul’da”

“Arabesk kopça alaturka, sırtım dayamalı bir hırka yırtık bir ruh için”

Ses bilgisi devam: Çocukların sözcükler arası duraklama hataları

She’s the kind of girl you read in

--

Newsweek magazine

New Wave magazine

Yukarıdan aşağı işleme

Yapı bilgisi (morphology)

Muhteşem hile:
Ferdinand de Saussure: “dil göstergesinin nedensizliği”
Morfem: anlamlı en küçük birim
Tek morfem: kuş
Birçok morfemden oluşan sözcükler: kuş + lar
Bir konuşmacı ortalama kaç morfem bilmektedir? 60.000 civarında

Söz dizimi (syntax)

Bir diğer muhteşem hile:
Willhelm von Humboldt:
“sınırlı iletişim aracının sınırsız kullanımı”
- tümleşik sistem
- yalnızca dil ile sınırlı değil: müzik, DNA

Sınırsızlıkçı sağlayan sistem: özyineleme

Söz dizimi devam

* Basit bir dil
İsimler = Fred, Barney, Wilma
Fiiller = düşünmek, sevmek

Cümle = İsim + Fiil + Nesne
Örnek : “Fred sever Wilma'yı.
Bu kural kullanılarak kaç cümle kurulabilir?

Söz dizimi devam

* Basit bir dil
İsimler = Fred, Barney, Wilma
Fiiller = düşünmek, sevmek

Cümle = İsim + Fiil + Nesne
Örnek : “Fred sever Wilma'yı.
Bu kural kullanılarak kaç cümle kurulabilir?
 $3 \times 2 \times 3 = 18$

Söz dizimi devam

* Daha karmaşık bir dil:

İsimler = Fred, Barney, Wilma

Fiiller = Düşünmek, sevmek

1) Cümle = İsim + Fiil + Nesne

2) Cümle = İsim + Fiil + Cümle

Cümle = İsim – Fiil – Cümle

Fred düşünür Cümle

İsim Fiil İsim

Barney sever Wilma'yı

3 x 2 x (3 x 2 (3 x 2))... Sınırsız

John peynir sevmez.

Oda arkadaşımın duyduğuna göre John peynir sevmezmiş.

Oda arkadaşımın John'un peynir sevmediğine dair bir söylenti duyduğunu Mary'e söylediğimde, Mary bundan rahatsız oldu

Oda arkadaşımın John'un peynir sevmediğine dair bir söylenti duyduğunu Mary'e söylediğimde, Mary'nin bundan rahatsız olması beni şaşırttı.

Profesör Bloom dersin çoğunu oda arkadaşımın John'un peynir sevmediğine dair bir söylenti duyduğunu Mary'e söylediğimde, Mary'nin bundan rahatsız olmasının beni nasıl şaşırttığına ayırdı.

Profesör Bloom'un dersin çoğunu oda arkadaşımın John'un peynir sevmediğine dair bir söylenti duyduğunu Mary'e söylediğimde, Mary'nin bundan rahatsız olmasının beni nasıl şaşırttığına ayırması beni rahatsız etti.

Belirsiz cümleler = aynı cümleyi kurmak için farklı kurallar

“Bir keresinde pijamalarımı giyerken bir fili vurmuştum.
Pijamalarımın içine nasıl girdi? Bunu asla bilemeyeceğim.”
Groucho Marx

Pijamalarımı giyerken bir fili vurdum

Belirsiz cümleler = aynı sözcük dizilerini anlamak için farklı kurallar

“Bir keresinde pijamalarımı giyerken bir fili vurmuştum.
Pijamalarımın içine nasıl girdi? Bunu asla bilemeyeceğim.”
Groucho Marx

Pijamalarımı [giyerken] [bir fili] vurdum

Belirsiz cümleler = aynı sözcük dizilerini anlamak için farklı kurallar

“Bir keresinde pijamalarımı giyerken bir fili vurmuştum.
Pijamalarımın içine nasıl girdi? Bunu asla bilemeyeceğim.”
Groucho Marx

Pijamalarımı [giyerken bir fili] vurdum

Daha da belirsiz cümleler

NBA'deki hakem tepkileri büyüyor

Çocuk yapımı besleyici gıdalar

Bir kasaba yetkilisi tarafından gaz birikimine yüklenen patlamadan kimse yaralanmadı.

General taciz edilen erler için tutuklandı

Bırak alsın

Bütün bu bilgiler nereden geliyor?

Büyüme olarak dil gelişimi

“İnsanların kanat yerine kollara sahip olmayı deneyim yolu ile öğrendiği ya da bazı organların temel yapılarının rastgele deneyimle oluştuğu gibi bir öneriyi kimse ciddiye almaz. [Dil] bu fiziksel yapılardan daha az karışık ve muhteşem değildir. O zaman neden dil gibi bilişsel yapıların edinimini de karmaşık insan organlarını araştırdığımız gibi araştırmayalım?”

Öğrenme olarak dil gelişimi

- Fonem
l/r arasındaki ayrım
  - Morfem
  - Söz dizimi
- Bill'in John'a vurduğu anlamını nasıl iletirsiniz?

Dil gelişimi: Bazı olgular

- Bütün normal çocuklar
- Belirli bozukluklar
- Geribildirim ya da antrenman olmadan
  - Kültürler arası kanıt
  - Batılı çocuklar

Dil gelişimi : Zaman çizelgesi

Doğum – 4 ay

Kendi dillerinin melodisini tercih etme

Tüm fonemlere duyarlılık

Dil gelişimi : Zaman çizelgesi

7 ay civarı

Geveleme

Dil gelişimi : Zaman çizelgesi

12 ay civarı

İlk sözcükler --
nesnelere, hareketler, özellikler

Sözcük dizilimine duyarlılık

Dil gelişimi : Zaman çizelgesi

18 ay civarı

Sözcük öğrenimi hızlanır

2 sözcüklü cümleler

“-de, -den, -e” gibi morfepler belirlemeye başlar

Dil gelişimi : Zaman çizelgesi

Ergenlik sonrası

“Kritik periyod”un dışında – dil öğrenimi güçleşir,
hiçbir zaman olmasa da nadiren tamamen
öğrenmek mümkündür

Diğer hayvanlar da aynı türde bir
dile sahip midir?

(eğer değilse, bunu öğrenebilirler mi?)

İnsan dışı iletişim sistemleri

Sınırlı sayıda sesler

İnsan dışı iletişim sistemleri

Sürekli bir analog sinyal

İnsan dışı iletişim sistemleri

Bir konu üzerinde gelişigüzel değişkenlikler

İnsan dışı iletişim sistemleri

Fonoloji, morfoloji, söz dizimi yok
Keyfi isimler yok
Geri dönüşümlü söz dizimi yok

Peki ya insanlar tarafından eğitilen primatlar?

Eğitilmiş primatların yetenekleri üzerine hararetli tartışma

Kapsamlı eğitim boyunca yavaş bir şekilde öğrenilen az sayıda “kelime”
Oldukça sınırlı sıralama; yenileme yok
Çok tekrarlayıcı

Uzun bir eğitimin ardından tipik bir şempanzenin çıkardığı sesler

Nim yemek, Nim yemek
İç ye ben Nim
Ben sakız ben sakız
Gıdıklamak ben Nim oynamak
Ben yemek ben yemek
Ben muz sen muz ben sen vermek
Muz ben ben yemek
Vermek portakal ben vermek yemek portakal
ben yemek portakal

Neden bir şempanzenin insan dilini öğrenmesini bekleyelim ki?

1. Şempanzeler çok zekiler

Doğru; ama dil öğrenme için zekadan daha fazlasına ihtiyaç vardır (genetik bozuklukları düşünün)

Neden bir şempanzenin insan dilini öğrenmesini bekleyelim ki?

1. Şempanzeler bizim en yakın evrimsel akrabalarımızdır

Doğru; ama insanlar şempanzelerden 5-10 milyon yıl önce ayrılmıştır; bu da özelleşmiş beyin yapılarının evrilmesi için oldukça bol bir zamandır

Dile ilişkin diğer konular

Beyinde dil

Dil bozukluklarının sinirsel ve bilişsel doğası

Dilin algılanması ve üretilmesi

Okuma

İki dillilik ve çok dillilik

Dil ve düşünce

Dil ve düşünce

Soyut düşünce için dil gerekli midir?

Bebekler ve şempanzeler gibi dili olmayan türlere ilişkin çalışmalar

Öğrendiğin dil senin düşünme şeklini değiştiri mi?

Korece ve İngilizce gibi farklı dilleri konuşan insanlara ilişkin çalışmalar

Okuma raporu #2

Söz dizimini bilme ve zeki olma arasındaki ilişki hakkında ne düşünüyorsun? (söz dizimin öğrenmek seni zeki yapar mı? Ya da zeki olamk söz dizimini öğrenmeni mümkün kılar mı? İkisi de mi? Hiçbiri mi?) belirli bir duruş tercih et ve bunu dersten ve okumalarından edindiğin kanıtlarla savun.